

SMÅLÄNDSKA SAGOR – ALLAS SAGOR

HANDLEDNING

Text och foto: Thomas Lissing

Tiptap ord&bild

2023-03-15

För Biblioteksutveckling Blekinge Kronoberg

Småländska sagor –Handledning

Utifrån samlade erfarenheter från projektet Småländska sagor och därefter framkomna synpunkter följer här ett underlag till handledning. Det är tänkt att vara tillämpligt för framtida läsfrämjande projekt för barn och unga med funktionsnedsättningar, där det muntliga berättandet står i fokus. Handledningen är för tydlighetens skull indelad i ett antal underrubriker.

Kommunikation

En väl fungerande kommunikation är a och o för ett projekt med flera samarbetspartners. Låt projektet, från upprinnelse till utvärdering, genomsyras av en god och i alla delar relevant kommunikation. Se till att det finns direkta kanaler mellan dem som ska samarbeta, och att alla som behöver det kan nås av fullständig och korrekt information i rätt tid.

Kontaktvägar och roller

Om naturliga kontaktvägar inte redan finns mellan önskade samarbetspartners, exempelvis mellan bibliotek och daglig verksamhet, se till att det avsätts rimlig tid för att ordna detta. Ge tydliga direktiv om vem som ansvarar för att skapa nätverk och vilka tidsramar som gäller.

Gör också på ett tidigt stadium klart vilka aktörer som ingår i projektet och hur deras roller fördelar sig. Exempelvis kan både berättarpedagoger, skolpersonal och bibliotekspersonal vilja vara delaktiga i själva berättandet och då behöver det finnas tydliga överenskommelser om fördelningen redan från början. Likaså om praktiska saker som vem som ordnar fram pysselmateriel, vem som står för rekvisita med mera.

Genom att träffas i god tid i förväg kan parterna lära känna varandra och ta del av vilka kompetenser som finns och vilka förväntningar respektive part har inför projektet.

Deltagargruppen

Berättarpedagoger och bibliotekarier bör på ett tidigt plan involveras i diskussionen kring lämplig målgrupp för projektet, men det bör vara skolan eller den dagliga verksamheten som har sista ordet och sätter ihop gruppen. De har bäst kännedom om barnen eller de ungas behov, möjligheter och förmåga att fungera i grupp. När detta görs bör de också informera de övriga parterna om det finns behov inom gruppen som kräver särskilda hänsyn från de inblandade. Exempelvis om någon har kraftigt nedsatt syn, är i behov av ramp till lokalen, är känslig för höga ljud, blir orolig i en mörklad lokal och så vidare.

Gruppens storlek avgörs bäst av personal på skolan och den dagliga verksamheten, och anpassas efter de ungas förutsättningar. En tumregel kan vara att inte överstiga runt tio personer. Utöver dem kan tillkomma ytterligare ledsagare eller assistenter i rummet, vilket bör tas med i räkningen. Det är önskvärt att berättarpedagoger och bibliotekspersonal någon gång innan första träffen besöker den tilltänkta deltagargruppen på sin skola eller dagliga verksamhet, för att presentera sig. Det ger deltagarna en ökad trygghet inför den kommande upplevelsen.

Lokalen

För det läsfrämjande syftets skull är det lokala folkbiblioteket eller skolbiblioteket en lämplig plats att träffas på. Antingen i själva biblioteket eller i en angränsande samlingslokal, huvudsaken är att målgruppen får möjlighet att på nära håll bekanta sig med biblioteksmiljön. Det gäller särskilt om de inte tidigare är vana biblioteksbesökare.

Trygghet och möjlighet till koncentration är viktigt för målgruppen, så se till att lokalen inte är tillgänglig för andra än deltagarna under träffarna. Det är bra om störande ljud och starkt ljus utifrån kan skärmas av vid behov. Se till att medhavda mobiltelefoner har ljudet avstängt och i möjligaste mån att eventuella fasta telefoner inte kan störa.

En större lokal kan enkelt göras tillräckligt intim och mysig med en provisorisk möblering, där stolar framför en öppen yta formar åskådarplatser vid en scen. Med en scenografisk fond, så som den utfördes i Småländska sagor, riktas all uppmärksamhet mot berättarens position. Pysselstunden kräver ett utrymme med bord och stolar, och för maximal delaktighet bör det vara ett stort gemensamt bord snarare än flera mindre.

Lokalen behöver också vara flexibel utifrån eventuella fysiska funktionshinder, och det rekommenderas att i förväg kontrollera tillgång till ramp, hiss, och andra hjälpmedel. Fördelen med att vara i ett bibliotek är att de oftast redan har en väl anpassad tillgänglighet.

Camilla Eks scenografi och rekvisita till "Sagan om den förtrollade pissepottan".

Tidsram

För att hinna med berättande inför gruppen, gemensamt återberättande, pysselstund med mera utan tidspress är två timmar en lämplig tid att avsätta för varje träff. Då finns tid att möta deltagarna på deras villkor, att också fånga upp frågor och inpass utan att behöva stressa till nästa punkt på schemat.

Träffarnas antal inom projektet bestäms av parterna tillsammans. Rekommenderat antal är fem gånger, för att ge deltagarna den kontinuitet och trygghet de behöver. Träffarna bör förläggas på ordinarie skoltid eller daglig verksamhet, för bästa resultat. Vid träffar förlagda till fritidsverksamhet eller efter arbetstid tenderar gruppen av deltagare att variera från gång till gång, vilket motverkar känslan av samhörighet och trygghet. Genomför man träffarna en gång i veckan bör de av samma skäl ske på samma veckodag och vid samma tid på dagen, samt helst utan uppehåll för eventuella lov eller studiedagar. För flertalet i målgruppen är denna kontinuitet och förutsägbarhet en viktig faktor.

Vilka berättelser eller sagor som används kan bestämmas av bibliotekarier och berättarpedagoger utifrån deras kunskaper och repertoar, såvida inte skolan eller dagliga verksamheten har några särskilda önskemål i förväg. Under träffarnas gång är det dock värdefullt att vara lyhörd för deltagarnas eventuella egna önskemål om ämnen eller specifika berättelser. En viss flexibilitet i planeringen är alltså att rekommendera.

Berättandet bör ske i enlighet med berättarpedagogiska metoder, där särskilt TAKK används (Tecken som Alternativ och Kompletterande Kommunikation) kombinerat med rörelser och upprepning. För målgruppen är rekvisita som kopplas till berättelsen mycket värdefullt, och om föremålen som används inte bara visas upp utan också kan skickas runt i publiken förstärks upplevelsen betydligt. Likaså är scenografin kring berättaren, exempelvis tyger och ljusslingor draperade över lådor och klädhängare, betydelsefull för att stödja koncentrationen.

Gemensamt återberättande av den saga man just hört är en bra metod att fördjupa upplevelsen och träna minnesförmågan. Så är också sagokort, bilder som deltagarna får med sig hem för att lättare kunna minnas och prata om berättelsen i efterhand. Återberättandet i grupp stärker dessutom delaktigheten och tränar sociala förmågor.

Att servera någon form av enkelt mellanmål eller fika till deltagarna ger träffarna ett betydande mervärde. Dels är det ett inslag som uppskattas av alla åldrar och dels kan det tillföra en välbehövlig energikick efter en stunds stillasittande under berättandet.

Men framför allt är det en social aktivitet som ger möjlighet till fördjupad kontakt med deltagarna. Runt fikabordet uppstår samtal deltagarna emellan och det ger också personal, berättare och bibliotekarier chansen att prata mer förtroligt med den deltagare som sitter närmast. Det kan vara mycket värdefullt för deltagarens känsla av delaktighet och självförtroende, och därmed också för helhetsupplevelsen av projektet.

Rast

Behovet av en eventuell rast under träffarna, där deltagarna för en stund lämnar lokalen, är helt beroende av gruppens sammansättning och avgörs därför bäst av personalen vid skolan eller den dagliga verksamheter. Beroende på vilka typer av funktionsnedsättningar deltagarna har behöver vissa mer än andra springa av sig en stund för att sedan kunna koncentrera sig igen. För andra kan däremot en rast bli ett avbrott som stör kontinuiteten och bryter den magi som kan upplevas under träffen. Personalen avgör bäst om en rast är nödvändig eller riskerar att bli ett störande moment. En medelväg kan vara att personalen ger akt på de deltagare som behöver kortare avbrott, och tar dem åt sidan vid behov utan att den pågående aktiviteten påverkas.

Pysselstunden utgör en nyttig övning i kreativitet och koncentration. På samma sätt som fikastunden ger den också möjlighet till individuell kommunikation, och till samtal kring både det som pågår just här och nu och i livet i allmänhet. För många inom målgruppen kan det vara lättare att prata fritt medan händerna är upptagna med en uppgift.

Pysslet bör ligga på en lagom enkel nivå så att det känns meningsfullt men inte oöverstigligt svårt. Det fyller också bäst sin funktion i sammanhanget om det är tydligt kopplat till den eller de berättelser som träffen kretsar kring, och blir då ytterligare en källa till repetition.

För många deltagare är också känslan av stolthet viktig, glädjen över att ha tillverkat något själv, liksom att få ta med det hem. Pysslet fungerar då på samma sätt som sagokorten, som en påtaglig påminnelse om dagen och berättelsen, vilket bidrar till att träna minnet.

Ljuslyktor gjorda av deltagarna på skola E i kommun A.

Läsfrämjande och uppföljning

Under träffarna är det ett bra tillfälle att också introducera deltagarna för annan litteratur. Det kan ske genom att den närvarande bibliotekspersonalen har med sig ett urval lämpliga böcker som anknyter till träffens specifika tema. Dessa böcker kan gärna ligga framme på ett särskilt bord, så att det är fritt att bekanta sig med dem när man vill. Under fikastunden är sedan ett bra tillfälle att hålla upp och helt kort berätta om några av dem, för att väcka deltagarnas nyfikenhet. Det är också bra om deltagarna i anslutning till träffen kan få hjälp att låna böcker.

Den personal som närvarar vid träffarna kan gärna dokumentera i bilder, och sedan sätta upp dessa fotografier där deltagarna vistas dagligen, till exempel i deras klassrum. Det ger ett fint underlag för hågkomst och repetition. Personalen kan också använda sig av sagokorten på samma sätt, i den mån de finns i skolmiljön, för att återknyta till den berättelse som de representerar.

Personalen kan efter projektets slut se till att fördjupa kontakten med närmaste folkbibliotek eller skolbibliotek, och genom regelbundna besök göra det till en välbekant miljö. Genom högläsning eller hjälp att hitta rätt böcker att låna hem kan deltagarnas egna läsande stimuleras.

Bibliotekspersonalen kan efter projektets slut bjuda in målgruppen till biblioteket, till exempelvis till speciellt riktade sagostunder, pysselaktiviteter eller för att låta deltagarna ställa ut alster de gjort själva.

Förberett bokbord i kommun B.